

DACI ȘI ROMANI LA GURILE DUNĂRII

Prof. Dr. doc. GHEORGHE ȘTEFAN
Membru corespondent al Academiei
R. S. România

Teritoriul de la Dunărea de jos, de o parte și de alta a bătrînului fluviu, este cunoscut în antichitate ca o țară prin excelență geto-dacică. În adevăr, încă din secolul al VI-lea i.e.n., getii, importantă ramură a tracilor indoeuropeni, se individualizează din marea masă tracică. Istoricul Herodot din Halicarnas, referindu-se la expediția lui Dariu al lui Hystaspes din 514 i.e.n., vorbește cu destule detalii despre geti, situându-i între Haemus, Dunăre și Pontul Euxin. El locuiau însă și pe malul stîng al Dunării doavadă faptul că izvoarele secolului al IV-lea îi înregistrează ca populație de bază atît în dreapta cit și în stînga fluviului ce păstrează pînă în zilele noastre numele său geto-dacic.

Din punct de vedere etnic, getii erau frați buni cu dacii din Carpați. Înrudirea strînsă dintre cele două ramuri ale grupului geto-dacic a fost sesisa și de istoricii și etnografii antici. Astfel Justinus scria: *Daci quoque suboles Getarum* (și dacii sunt din neamul getilor)¹, iar geograful Strabo vorbește despre comunitatea de limbă dintre daci și geti: ὄμογλωττοι δέ τισὶ καὶ Δάκοι καὶ Γέταις². Pentru geograful amintit singura deosebire între daci și geti constă în așezarea lor geografică. Geti (Γέται, *Getae*) erau numiți cei ce locuiau în părțile extracarpatiche, în Muntenia, Moldova și Dobrogea, întinzîndu-se spre răsărit pînă la mare, în timp ce triburile ce locuiau către germani și izvoarele Istrului erau cunoscute sub numele de daci³.

Appian arată că getii de la nord de Dunăre sunt numiți daci⁴, iar Criton vorbind despre războaiele dacice, și-a intitulat lucrarea sa *Getica* (Γετικά), iar nu *Dacica*, ceea ce dovedește că pentru el daci și getii sunt tot una.

¹ Trogus-Justinus XXXXII, 3, 16.

² *Geographia*, VII, 3, 13.

³ *ibid*, VII, 3, 12: Γέταις μέν τοὺς πρὸς τὸν Πόντον κεχλιμένους καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν δὲ τοὺς εἰς τὰναντία πρὸς τὴν Γερμανίαν καὶ τὰς τοῦ Ἰστρου πηγάδες.

⁴ Appian, Prooem. 4: Ιετῶν τῶν ὑπέρ Ἰστρον. οὓς Δάκους καλοῦσιν.

Indiferent de denumirile ce li se atribuie, un lucru este neîndoilenic, anume că geto-dacii reprezintă *prima mare unitate etnică și lingvistică* făurită pe teritoriul Daciei preromane, între Haemus, Carpații nordici, Tisa, Tyras și Marea Neagră. Evident, pentru primele secole ale istoriei geto-dacilor (sec. VI—II i. e. n.) putem vorbi de o unitate etnică și lingvistică, dar nu și de unitate politică. Aceasta din urmă nu s-a realizat decât în secolul I i. e. n. fiind precedată și pregătită de o etapă destul de îndelungată, aceea a uniunilor de triburi, de tipul celei condusă de Dromhaites de pe la sfârșitul secolului IV și începutul secolului al treilea, în Muntenia răsăriteană și Moldova meridională.

Inadevar, ca urmare a dezvoltării social-economice, în prima jumătate a secolului I i. e. n., Burebista a unit triburile geto-dace într-o mare *arhé*⁵, realizând pentru întâia dată *unitatea* politică a Daciei sub infățișarea unui stat începător sclavagist. Refăcut și consolidat sub regale erou Decebal, statul dac a fost desființat în 106 e. n., în urma a două războaie crîncene. Dar, dacă statul dac și-a încheiat existența în mod violent, n-a dispărut și poporul geto-dac. Fie că au fost înglobați în imperiul roman ca învinși, fie că au rămas în afara granițelor provinciei romane sub numele de *daci liberi*, *daci mărginași*, prin Crișana, Maramureș și Slovacia sau de *carpi* — în podișul Moldovei — și de *costobaci* — prin Bucovina, — geto-dacii au continuat să locuiască în țara lor băstinașă, constituind unul din factorii fundamentali ai etnogenezei românilor.

După cum am arătat, cele dintii mențiuni despre geți se referă la triburile din Dobrogea, datorită desigur faptului că aici s-au produs primele contacte cu lumea mediteraneană reprezentată de coloniștii greci, în deosebi cei din Istros. Aceste contacte au avut ca urmare nu numai o activizare mai timpurie a forțelor creative autohtone, dar au și prilejuit cele dintii cunoștințe despre populația băstinașă.

Influența culturală greacă a pătruns adînc în teritoriul geto-dacic, în deosebi în Muntenia și Moldova. Rolul principal în acest proces l-a avut regiunea Dunării de jos. Corăbiile histriilor au urcat pe Dunăre, întemeind factorii de comerț nu numai pe malul dobrogean, ca cea de la Carsium, dar și pe malul stîng, ca, de pildă, cea de la Barboși. Prin intermediul acestor factorii, produsele grecești s-au răspândit pe văile riurilor Prut, Siret, Ialomița, Argeș și Dimbovița, pînă în nordul Moldovei și în trecătorile Carpaților Meridionali.

Dar, cu toate că influența grecească a fost puternică, cu toate că geții au avut contacte active și cu alte grupuri etnice (sciții, celto-bastarni, sarmați etc.), care s-au infiltrat și în Dobrogea, regiunea de la gurile Dunării a rămas în principal geto-dacică.

În prima jumătate a secolului I i. e. n., peste acest ținut și-a întins stăpînirea Burebista Getul — cum se exprimă Strabo — care a ajuns să ocupe țărmul vestic al Pontului Euxin, cu orașele Odessos (Varna), Histria, Tomis și Callatis, iar pe țărmul nord-vestic orașele Tyras de la gura Nistrului, și Olbia, marea colonie milesiană situată la gura Bugului.

⁵ Strabo, loc. cit.

Regiunea sudică a Moldovei era de asemenea getică. Rezultă din știrile geografului Strabon, după care în acest tinut, între Prut și Nistru, pare să se fi situat acea pustietate a getilor (ἡ ἐρημία τῶν Γετῶν), unde ostile lui Dariu, mai apoi ale lui Zopyrion și Lizimach au suferit cunoscutele lor eșecuri.

Geto-dacii reprezintă, aşa dar, *substratul etnic autohton*, peste care s-a suprapus, începând din a doua jumătate a secolului I i.e.n., *civilizația romană*.

Începuturile independențe ale pătrunderii românilor la gurile Dunării sunt legate de lupta pentru desăvîrsirea unității mediteraneene, căreia îl aparținea și Marea Neagră cu salba sa de orașe grecești. Planurile Romei de a face din Mediterana o „mare nostrum” cereau neapărat și stăpinirea anexei acesteia, Pontul Euxin. Or, politica lui Mitrătate Eupator, regele Pontului, care realizase sub conducerea sa, fără voia și împotriva Romei, prima unitate a Mării Negre, contrazicea și putea compromite planurile acesteia.

De aceea, expediția din anul 72 i.e.n. a lui Lucullus Varro, a urmărit ruperea orașelor grecești din alianța cu regale Pontului, impunându-le „alianță” cu Roma. Litoralul vestic al Mării Negre pînă la gurile Dunării a căzut sub dominația Romei. Orașele grecești au fost obligate să accepte „alianță” cu Roma, aşa cum se dovedește și printr-o inscripție fragmentară descoperită la Callatis. Zece ani mai tîrziu, orașele grecești în frunte cu Histria s-au răsculat și, cu ajutorul triburilor autohtone, au înfrînt ostile lui C. Antonius Hybrida, guvernatorul Macedoniei, într-o bătălie ce s-a dat în apropiere de Histria. Pentru moment pericolul roman a fost deci înălțurat.

Curînd după aceea, orașele grecești au fost cucerite de Burebista, dar moartea marelui rege întimplată în 44 i.e.n. a avut ca urmare eliberarea lor odată cu aceea a întregii Dobroge. Teritoriul acesteia era împărțit prin anul 29 i.e.n. între trei căptenii (Roles, Dapyx și Zyraxes), ultimii conducători ai Dobrogei getice libere.

În adevăr, în anii 29—28 i.e.n., M. Licinius Crassus, guvernatorul Macedoniei, profitînd de conflictul dintre Roles și vecinul său din centrul Dobrogei, Dapyx, cucerește teritoriul acestuia, după care, sub pretextul că în cetatea Genucla, situată pe Dunăre, în nordul Dobrogei se păstrau steagurile captureate de la romani în bătălia de lîngă Histria din 61 i.e.n., a atacat și pe Zyraxes, căptenia daco-getilor din teritoriu muntos din nordul Dobrogei, silindu-l să se refugieză la nord de Dunăre, cu scopul de a se întoarce cu ajutorare de la getii din Moldova, de unde însă nu a mai revenit. Astfel întreaga Dobroge și-a pierdut independența, orașele grecești de pe litoral au intrat din nou în „alianță” cu Roma ca orașe *foederatae*, iar mai tîrziu au fost puse sub jurisdicția unui *praefectus Orae Maritimae*, în timp ce teritoriul getic a fost dat în grija regelui clientelar al odrizilor.

Se stabilea, aşa dar, un regim de tranzitie, care a durat pînă în anii 45—46, cînd românii au anexat Dobrogea la provincia Moesia,

odată cu desființarea regatului odrizilor și crearea provinciei romane Tracia.

În perioada dintre anii 28 i.e.n. și 46 e.n. configurația etnică a Dobrogei a rămas în esență neschimbată : pe litoral greci și geti, în interior getii autohtoni sub dominația odrizilor traci. Dincolo de Dunăre, în Muntenia și Moldova, locuiau în continuare getii, care nu înțelegeau să le fie întrerupte legăturile tradiționale cu cei din Dobrogea și făceau eforturi repetate să recucerească malul drept al Dunării.

Situația militară și etnografică din perioada slabei stăpîniri a odrizilor este descrisă de poetul P. Ovidius Naso, în perioada relevării sale la Tomis între ani 8 și 17 e.n. Știrile lui Ovidius au o mare valoare tocmai pentru că ele se datoresc unui martor ocular, uneori participant direct la apărarea orașului, în orice caz având posibilitatea să fie informat asupra evenimentelor de la Dunăre. Merită să fie relevate mai cu deosebire informațiile poetului privitoare la eforturile getilor din stînga fluviului pentru recucerirea cetăților *Aegyssus* (Tulcea) și *Troemis* (Iglîța-Turcoaia) în anii 12 și, respectiv, 15 e.n. Astfel, în elegia a VIII-a din *Ex Ponto I*, Ovidiu descrie evenimentele de la Aegyssus : „oraș vechi de pe malul Istrului cel cu două nume, greu de cucerit din cauza poziției și fortificațiilor sale“.

*Stat vetus urbs, ripae vicina binominis Histri,
Moenibus et positu vix adeunda loci.*

Cu toate acestea getii l-au cucerit și au măcelărît garnizoana odrizilor. Deși regele acestora sosise în grabă cu oaste numeroasă (*innumeri milite*), situația n-a fost restabilită decât prin intervenția unei legiuni romane din Moesia.

În anul 15 getii cuceriră Troesmis-ul. Numai intervenția ostilor romane condusă de L. Pomponius Flaccus, legatul Mocsei, i-a silit să se retragă după lupte singeroase, aşa cum arată Ovidiu, *Ex Ponto IV*, 9,75 și urm. :

Pe aceste locuri Flaccus a comandat cîndva :

Sub dinsul n-aveai teamă la Istrul cel barbar,
(— *et illo ripa ferox Histri sub duce tutu fuit*)
Căci el ținu supuse a Moesiei popoare
Si-nspăimîntă pe getii ce se incred în arc.
Cu apriga-i viriute luă-napoi Troesminul
Si Dunărea cu singe barbar o înroși

(trad. T. NAUM).

Nesiguranța ce stăpînea în Dobrogea în perioada dominației odrizilor, stinjenea dezvoltarea economică atât a satelor autohtone cât și a orașelor grecești de pe litoral. Armata romană era obligată să intervină mereu pentru a suplini slăbiciunea dominației odrizilor. În iureș nebun, getii nord-dunăreni, bastarnii și sarmații treceau fluviul pe ghiată, pustiau satele, decimau populația și nu se oprea decât în fața zidurilor ceăților grecești. De aceea, în anul 46, romani au instaurat propria stăpînire pînă la Dunăre, iar mai tîrziu, în timpul domniei lui

Nero, au început să controleze și teritoriile de la nord de fluviu, de unde au strămutat, sub guvernatorul T. Plautius Silvanus Aelianus, o sută de mii de „transdanubieni” la sud de Dunăre.

Sub Domitian și sub Traian au fost alipite și teritoriile din sudul Moldovei pînă la Tyras. Instaurarea stăpînirii romane în ținutul de la Dunărea de jos, pe ambele maluri ale fluviului, aducea în aceste părți ale lumii liniștea și siguranța propice unei dezvoltări liniștite. La adâpostul liniei fortificate (*limes-ul*) dunărene s-au întemeiat numeroase cetăți și așezări civile, cele mai multe pe locul unor așezări autohtone. Soldații și coloniștii romani au intrat în legături nemijlocite cu populația autohtonă, conviețuirea devenind din ce în ce mai strînsă.

Așezările întemeiate au jucat rolul unor focare de răspîndire a limbii și culturii romane, nu numai în Dobrogea ci și pe malul stîng al Dunării, unde de asemenea s-au înființat centre importante. Astfel, în jurul castrului de la Barboși — al cărui nume antic, din păcate nu se cunoaște cu siguranță (*Dinogetia*?) — s-a dezvoltat o viață romană intensă, ca prelungire a celei din Moesia, cu care alcătuia o unitate culturală și administrativă, pe un *territorium* rural mai larg, condus de un *ordo decurionum* avînd în fruntea sa un *quinquennalis*. Procesul de romanizare se reflectă aici în inscripția descoperită la Sendreni, păstrată la Muzeul din Galați, a lui *L. Iulius Iulianus qui et Rundacio*. Porecla *Rundacio* indică numele băstinaș, purtat înainte de romanizare de către *L. Iulianus*.

Toponimia autohtonă, onomastica scoasă din inscripțiile dobrogene ca și materialele arheologice, din ce în ce mai bogate, dovedesc că populația geto-dacă a continuat să vietuiască în timpul stăpînirii romane.

Astfel, în ceea ce privește toponimia, ea este în cea mai mare parte preromană, autohtonă. Pe lîngă numele cunoscutelor centre întărite de pe malul dobrogean al Dunării — *Carsium*, *Troesmis*, *Arrubium*, *Dinogetia*, *Aegyssus*, evident preromane — izvoarele păstrează numeroase nume de localități terminate în sufixul dacic — *dava*, cum sunt *Giridava*, *Sucidava*, *Capidava*, *Muridava*, *Buteridava*, etc. La nord de Dunărea de jos, vestitul geograf Claudius Ptolemaios menționează, între fluviile Borystene și Hierasus (Siret) pe *Tyragetai* (geții de pe rîul Tyras), pe *Harpi* (poate Carpii getici), iar pe lîngă rîul Hierassus situează localitățile *Zargidava*, *Tamasidava* și *Piroboridava* (= Poiana Tecuci?).

Continuitatea populației autohtone în cursul stăpînirii romane rezultă de asemenea din numeroase inscripții. Cea mai importantă ni se pare cunoscută inscripție găsită la Tropaeum Traiani, din care aflăm că un grup de *daci* — numiți aşa, iar nu geți — încălcaseră hotarele unei *civitas Ausdecensium* (traci colonizați în Dobrogea), probabil cu prilejul năvălirii costobocilor de prin 170. Autoritățile provinciale au fost nevoie să ia măsuri pentru a restabili bornele teritorului amințitei *civitas* și să scoată pe dacii rebeli din acel teritoriu „*jussu Helvii Pertinacis consularis nostri*”. Foarte importantă este și inscripția care se referă la hotărnicia dintre proprietatea Messiei Pudentilla și *vicani*

Buteridavenses, mai cu seamă că ea se referă la regiunea din nordul Dobrogei, unde deci se află un *vicus* cu numele dacic *Buteridava*.

Alte inscripții conțin, alături de nume romane ce dovedesc procesul rapid de romanizare, nume caracteristice traco-dace cum sunt *Decibalim*, *Seicipere și Mamutzim* — în regiunea Durostorului — *Dazus Comozoi*, *Crescens Rigozi* — la Tropaeum Traiani — *Iulius Dizzace* — la Troesmis — *Zudecitulp* — la Cuzgun, Rundacio — la Sendreni, un *Decibalus* la Salsovia și altele.

Este vorba, aşa dar, nu de elemente izolate ci de un număr important de autohtoni, care trăiește laolaltă cu coloniștii romani și adoptă treptat cultura romană și limba latină vorbită, necesară în relațiile lor cu coloniștii și cu autoritățile statului roman. Ca urmare a acestor legături, ca și în Dacia, se formează și în Moesia inferioară o populație daco-romană care stă la temelia poporului român.

Concluziile de mai sus sunt confirmate amplu de descoperirile arheologice. În adevăr, cercetările de teren au dovedit prezența continuă a geto-dacilor atât în perioada preromană, cind cultura este de caracter predominant autohton, cât și în perioada romană. Pentru a ne limita numai la nordul Dobrogei, teritoriul dintre Troesmis și Murighiol se întășează, înainte de venirea romanilor, ca un teritoriu de civilizație geto-dacică. Ceramica din a doua epocă a fierului la Troesmis arată caracterul getic al acestui important centru, în care romani au așezat legiunea a V-a Macedonica și care a devenit în timpul lui Marcu Aureliu *municipium Troesmense*. În apropiere de *Arrubium* (Măcin), la Sulucu, s-a descoperit ceramică getică și tot de acolo provine un tezaur de monede istriene din secolele V-IV i.e.n., ceea ce dovedește relații de schimb cu orașul grecesc de la Marea Neagră. Colecțivul arheologic de la Dinogetia (Bisericița-Garvăni) a descoperit numai pe teritoriul acestui sat numeroase urme getice. Este de menționat că la punctele „La Chetricea” și „La Nisip”, pe lîngă cioburi getice s-au descoperit și denari republicanii romani, printre care unii cu efigaia lui Caesar, Marcu Antoniu și Augustus.

Un important centru dac a existat la Somova, unde, pe lîngă o mare cantitate de ceramică getică, s-au găsit numeroase fragmente elenistice, printre care și torți de amfore cu stampilă. Aici, în regiunea muntoasă dintre Niculițel și Somova, se află unul din centrele geto-dacice cele mai importante din nordul Dobrogei. Dar așezări sau necropole din aceeași perioadă se cunosc în tot lungul malului înalt dobrogcean, la Isaccea, la Tulcea, Mahmudia, Murighiol etc.⁶

Reținem deci că Dunărea curge printr-o țară getică. Situația este similară pe ambele maluri ale fluviului. Se confirmă deci și arheologic concluziile pe care le-am tras din toponimie și din analiza izvoarelor literare și epigrafice.

Cercetările arheologice confirmă însă și cel de al doilea aspect al analizei noastre: continuitatea geto-dacică și procesul de assimilare

⁶ Gh. Stefan, Contribuții arheologice la cunoașterea dacilor din Dobrogea de nord, în *Studii și referate privind istoria veche a României*, I, p. 29—40.

al autohtonilor de elementul roman, atât în Dobrogea cît și în Moldova meridională. Datele cele mai importante în această privință ni le oferă unele descoperiri de la Dinogetia-Garvăń. Așezarea romană de acolo s-a format peste o așezare autohtonă ale cărei resturi formează nivelul arheologic cel mai de jos. Aceasta nu înseamnă că populația băstinașă a fost alungată sau extirpată de romani. Dovada o constituie descoperirea într-o locuință datată în secolul II e.n. printr-o monedă a lui Antoninus Pius, alături de ceramică și obiecte romane, a unor vase de tip și de factură dacică. Prin urmare, geto-dacii continuau să fie prezenti și, cu toate că adoptaseră elemente ale culturii materiale romane, ei nu părăsiseră complet tradițiile culturii proprii. Ulterior convietuirea cu romanii va șterge deosebirile dintre cee două elemente constitutive ale poporului nostru. Ca urmare a asimilării autohtonilor de către romani se va forma o cultură unitară și o populație daco-romană.

Este adevărat că unele manifestări tîrzii ale culturii dacilor mai reapar în secolele al III-lea și al IV-lea. Înmormântări de incinerare, ceasca-afumătoare dacică ce se întîlnește în necropolele de tip Sântana de Mureș, deocamdată în stînga Dunării, poate datorită aportului dacilor liberi și carpilor care au coborât prin a doua jumătate a secolului al III-lea la Dunăre și unii au fost chiar colonizați în Dobrogea romană.

În ansamblu, însă, gurile Dunării deveniseră nu numai din punct de vedere politic ci și etnic daco-romane. Antagonismele dintre autohtoni și romani se șterseseră. Geto-dacii și romanii alcătuiau un bloc romanic în fața popoarelor germanice și a celor de călăreți nomazi de stepă: hunii, avarii și bulgarii.

Din cele expuse pînă aici rezultă că în procesul complex de formare a poporului român, ținutul Dunării de jos a jucat un rol tot așa de mare ca și provincia Dacia. Aportul Moesiei este cu atît mai mare cu cit aici convietuirea substratului autohton cu romanii a avut o durată mai lungă. Faptul că la gurile Dunării prezența romanilor este mai veche și a continuat în forme organizate pînă la începutul secolului al VII-lea e.n., a avut ca rezultat că în momentul pierderii ei, populația devenise romanică, exceptie făcind numai orașele grecești de pe litoral, reduse, de altfel, la limitele zidului de apărare.

De aceea, cu toate greutățile inerente migrațiilor popoarelor barebare, resturi importante ale populației daco-romane s-au menținut, în deosebi în mediul rural și în locurile mai puțin accesibile, balta, muntele și pădurea oferindu-le condiții prielnice de vîetuare. Numai așa putem explica faptul că, în momentul când începe să se vorbească din nou despre aceste ținuturi, apar și mențiuni despre „vlahi”, nume sub care săint cunoscuți românii în izvoarele bizantine. Cea mai semnificativă în acest sens ni se pare informația lui Cinnamus, secretarul împăratului Manuel Comnenul, care arată că armata bizantină ce ataca pe unguri dinspre Pontul Euxin cuprindea și un mare număr de vlahi „despre care se spune că săint coloniști din Italia“, cu alte cuvinte urmașii coloniștilor romani, căci nici o altă colonizare de elemente românești n-a mai avut loc de la ocuparea Dobrogei de români,